

Рецензія
доцента кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національного університету фізичного виховання і спорту України,
кандидата наук з фізичного виховання і спорту, доцента Пальчук Марії
Борисівни на дисертаційну роботу Мальцева Дмитра Костянтиновича
«Соціально-психологічні засади організації сімейного дозвілля з
використанням оздоровчо-рекреаційних технологій», подану на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт
(01 Освіта / Педагогіка)

Актуальність обраної теми. Сфера дозвілля підпорядкована впливу багатьох факторів: фінансово-економічному стану країни, особливостям науково-технічного прогресу, явищам урбанізації, міграції, динаміці культурної політики. Підвищення вимог до сфери дозвілля супроводжується ускладненням його структури, вдосконаленням матеріально-технічної бази. Простежується тенденція до відчуження вільного часу; з'являються і набувають широкого визнання комп'ютеризовані форми дозвіллевих занять. Це не може не породжувати у сфері дозвілля певних суперечностей, відмінностей, тенденцій, котрі по-різному проявляються як у межах всього суспільства, так і у межах кожної окремої сім'ї. Одночасно підвищується суспільне значення соціально-культурного потенціалу сімейного дозвілля, актуалізуються завдання його вивчення та раціонального використання.

Організація дозвілля є важливою умовою функціонування інституту сім'ї, формування гармонійних відносин у ній та є найкращим засобом для розвитку у дітей правильного світосприймання і світовідчуття, глибокого розуміння моральних і духовних цінностей.

Сімейне дозвілля трактують як частину вільного часу, яка передбачає добровільну і спільну участь членів сім'ї у різних видах як активної, так і пасивної діяльності, що сприяє згуртуванню сімейного колективу та спрямована на розвиток особистості, відновлення психічних і фізичних сил, а також на формування батьківських і подружніх відносин, на генерацію, зберігання і розвиток моральних і культурних цінностей, норм, зразків поведінки членів сім'ї. Для сімейного дозвілля притаманна відсутність усталених норм і жорсткої регламентації, є свобода вибору видів і змісту дозвіллевої діяльності.

Беззаперечним є той факт, що сімейне дозвілля має суттєвий вплив на розвиток особистості дитини. Спільне дозвілля в колі родини формує особливу емоційну атмосферу для спілкування рідних.

Питання наукового обґрунтування застосування різних засобів рухової активності та оцінки їх рекреаційного потенціалу розглянуто у чималій кількості досліджень. Разом із тим, залишаються недостатньо обґрунтованими питання, пов'язані із використанням технологій оздоровчо-рекреаційної діяльності в організації активного сімейного дозвілля, що обумовлює актуальність досліджень у цьому напрямі.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2016–2020 рр. згідно з темою кафедри здоров'я, фітнесу та рекреації «Теоретико-методологічні засади оздоровчо-рекреаційної рухової активності різних груп населення» (номер держреєстрації 0116U001630) та відповідно до Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2021–2025 рр. згідно з темою кафедри здоров'я, фітнесу та рекреації «Теоретичні та технологічні засади оздоровчо-рекреаційної рухової активності та здорового способу життя різних груп населення» (номер держреєстрації 0121U107534).

Роль автора (як співвиконавця теми) полягала в обґрунтуванні, розробці та перевірці ефективності технології оздоровчо-рекреаційних занять в умовах розважального центру, спрямованої на організацію активного сімейного дозвілля, забезпечення високої якості рекреаційних послуг та досягнення рекреаційного ефекту.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність результатів проведеного дослідження підтверджується достатньою кількістю учасників педагогічного експерименту та його методологією. Обґрунтованість і достовірність задекларованих дисертантом наукових положень та висновків підтверджено статистичним аналізом отриманих даних. Результати дисертаційної роботи мають об'єктивний характер, ґрунтуються на достатній

кількості дослідницького матеріалу, отриманого завдяки використанню цілого комплексу інформативних методів математичної статистики, що відповідають поставленій меті та завданням дисертації. Позитивної оцінки заслуговує алгоритм наукового пошуку, логіка викладу матеріалу, оформлення результатів дослідження, які підкреслюють об'єктивність отриманих висновків.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що:

- вперше науково обґрунтовано оздоровчо-рекреаційну технологію з використанням зимових видів рекреації в умовах розважальних центрів, спрямовану на організацію активного сімейного відпочинку, в основі якої визначені соціально-психологічні передумови, а структура складається з мети, принципів, етапів (організаційний, практичний, контрольний), завдань до кожного з етапів, очікуваних результатів, форм організації, засобів, критеріїв ефективності;

- вперше визначено соціально-психологічні засади організації оздоровчо-рекреаційних занять в умовах розважальних центрів: встановлено рекреаційні потреби сімей з дітьми, визначено мотиви занять активним дозвіллям загалом та зимовими видами рекреації зокрема, причини, що перешкоджають організації активного сімейного дозвілля, особливості організації активного відпочинку у місцях сімейного дозвілля, переваги та недоліки організації сімейного дозвілля в умовах ТРЦ;

- вперше обґрунтовано та розроблено методику оцінки рівня сімейного благополуччя, яка включає такі параметри: якість сімейного життя, стан здоров'я членів сім'ї, психологічний клімат в сім'ї, рівень соціального благополуччя сім'ї, ступінь задоволеності повсякденним сімейним життям, емоційний фон, ступінь підтримки між членами сім'ї, соціальна активність сім'ї; уточнено поняття, згідно з яким благополуччя сімей з дітьми в поточний період – це стан сім'ї, що характеризується високим ступенем задоволеності повсякденним сімейним життям й орієнтацією сім'ї на спільне активне дозвілля;

- розширено та доповнено наукові положення про значущість оптимального рівня рухової активності для досягнення рекреаційного ефекту,

дістали подальшого розвитку дані про взаємозв'язок між рівнем рухової активності, якістю життя людини та сімейним благополуччям, що дозволило використати їх як чинники залучення населення до ОРРА;

- доповнено теоретичні положення про організацію оздоровчо-рекреаційних занять з використанням зимових видів рекреації, перспективність впровадження різних форм рухової активності на відкритому повітрі та у приміщеннях для організації сімейного дозвілля та активного відпочинку осіб різних вікових груп, доповнено дані щодо переваг сімей у виборі видів оздоровчо-рекреаційної рухової активності;

- дістали подальшого розвитку дані про провідну роль сім'ї у формуванні позитивного ставлення дітей до рухової активності, установки на систематичні заняття фізичними вправами та активний спосіб життя, про взаємозв'язок між активним сімейним дозвіллям, руховою активністю та благополуччям сім'ї.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розробці оздоровчо-рекреаційної технології на основі використання різноманітних форм занять та засобів зимової рекреації в умовах розважальних центрів. Втілення оздоровчо-рекреаційної технології передбачало розробку та запровадження програми на основі використання зимових видів рекреації, а саме фігурного катання на ковзанах, елементів кьорлінгу, засобів спортивної анімації на дозвіллевих локаціях ТРЦ. Сформульовані в дисертації висновки і пропозиції використано для впровадження в матеріали навчальних дисциплін «Інноваційні технології у рекреації», «Спортивна анімація» Національного університету фізичного виховання і спорту України, в практику роботи Громадської організації «МОЛОДЬ. НАУКА. СПОРТ. ЗДОРОВИЙ РУХ УКРАЇНИ».

Оцінка змісту дисертації та її основних положень. Структура та зміст роботи (анотація, зміст, перелік умовних позначень, вступ, п'ять розділів та висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел, додатки) представлені відповідно до сучасних вимог. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок, а список використаних джерел складається з 247

найменувань. Графічні матеріали, які представлено у дисертації (60 рисунків та 20 таблиць), логічно пов'язані із текстом роботи та окрім інформаційного характеру мають змістовне навантаження.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження та окреслено ступінь розробленості окремих його аспектів; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грандами; визначено мету та завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані про особистий внесок здобувача, апробацію та впровадження отриманих результатів, подано інформацію про публікації, структуру роботи.

У першому розділі **«Наукові основи організації сімейного дозвілля з використанням засобів оздоровчо-рекреаційної рухової активності»** систематизовано вітчизняний та зарубіжний досвід щодо вивчення сімейного дозвілля; проаналізовано специфіку організації сімейного дозвілля засобами оздоровчо-рекреаційних технологій; представлено характеристику зимових видів рекреації та особливостей їхнього використання під час організації активного відпочинку населення.

Аналіз наукової літератури дозволив здобувачеві виявити ступінь розробленості проблеми, а також зробити висновок про те, що створення оздоровчо-рекреаційного простору, формування потреби в здоровому способі життя і наповненні вільного часу видами оздоровчо-рекреаційної рухової активності можливе за рахунок розробки та реалізації авторських дозвіллевих програм і проектів. Разом із тим виявлено, що у структурі дозвіллевої діяльності різних груп населення, особливо під час організації активного сімейного дозвілля, одне з провідних місць посідають зимові види рекреації. Автором роботи виявлено ряд питань, які потребують вивчення: визначення соціально-психологічних особливостей організації сімейного дозвілля на основі використання зимових видів рекреації; виявлення взаємозалежності якості життя від рівня рухової активності та сімейного благополуччя, що дозволить збільшити можливість пошуку статистично значущих зв'язків між спостережуваними

змінними та дозволить використати їх як чинник залучення населення до оздоровчо-рекреаційної рухової активності.

Аналіз фахової літератури дозволив визначитися з проблемою дослідження та сформулювати мету роботи – науково обґрунтувати соціально-психологічні засади організації активного сімейного дозвілля в умовах розважального центру та апробувати оздоровчо-рекреаційну технологію з використанням зимових видів рекреації, спрямовану на залучення населення до оздоровчо-рекреаційної рухової активності, забезпечення високої якості рекреаційних послуг та досягнення рекреаційного ефекту.

Другий розділ **«Методи та організація дослідження»** присвячено опису методів дослідження та організації дослідження. Методи дослідження, використані у роботі, взаємодоповнюють один одного та забезпечують можливість комплексного вирішення окресленої проблеми, відповідають меті та завданням, об'єкту і предмету дослідження.

Для реалізації поставлених у дисертаційній роботі мети і завдань автором використано комплекс сучасних валідних методів дослідження: теоретичний аналіз науково-методичної літератури і документальних матеріалів, соціологічні методи дослідження (опитування, анкетування), педагогічні методи дослідження (педагогічне спостереження, педагогічне тестування, педагогічні експерименти), методи оцінки якості життя (SF 36), таблично-графічні методи, методи математичної статистики.

У третьому розділі **«Особливості залучення населення до рухової активності у процесі сімейного дозвілля»** представлено дані щодо ступеня задоволеності клієнтів якістю оздоровчо-рекреаційних послуг, що надаються торговельно-розважальними центрами; здійснено аналіз валідності та надійності розробленої анкети «Сімейне дозвілля»; визначено рухову активність, стан сімейного благополуччя сімей з дітьми та їхнє ставлення до активного спільного дозвілля; виявлено особливості якості життя, психоемоційного стану клієнтів розважальних центрів.

У роботі представлено рейтинг найбільш популярних форм організації сімейного дозвілля, відповідно до якого відвідування ковзанок (роледромів) на базі торгово-розважальних центрів посідає друге місце. Встановлено, що для 53,8 % клієнтів головною метою відвідування ковзанки на базі торговельно-розважального центру є організація активного сімейного дозвілля. Для більшості опитуваних важливими для відвідування є такі чинники: чистота приміщення, стан і справність інвентарю та приємний досвідчений персонал. У роботі представлено спектр додаткових послуг, які спрямовані на підвищення рівня задоволеності рекреаційними послугами відвідувачів торговельно-розважального центру.

Встановлено, що опитувані сім'ї переважно ведуть активний спосіб життя. Визначено пріоритетні види активного дозвілля сімей з дітьми та рівень їхнього сімейного благополуччя; причини, що заважають батькам займатися оздоровчо-рекреаційною руховою активністю з дітьми.

Переважає більшість опитаних вважає, що рухова активність членів їхньої сім'ї має задовільний рівень. Визначено, що відсоток батьків, які систематично займаються оздоровчо-рекреаційною руховою активністю з дітьми та використовують зимові види рекреації, статистично значуще не відрізняються. Більше половини опитаних сімей вказують на середній рівень задоволення сімейним дозвіллям. Встановлено, що половина опитаних бажають розширити знання з питань організації активного дозвілля, переконані в необхідності збільшення часу для активного дозвілля.

Отримані результати свідчать про значний потенціал для розширення оздоровчо-рекреаційної рухової активності сімей з дітьми, у тому числі за рахунок використання зимових видів рекреації. Визначено пріоритетні напрями спільної рухової активності дітей та батьків, здійснено оцінку якості сімейного благополуччя та активного сімейного дозвілля. Виявлено ставлення батьків до зимових видів відпочинку в організації активного дозвілля.

За даними опитування, високий рівень сімейного благополуччя мають 9,4 % сімей, середній – 59,4 %, задовільний – 30,3 %, незадовільний – 0,9 %;

45,2 % вважають, що члени їх сімей мають задовільний рівень фізичної активності, 40,6 % сімей повідомили, що мають середній рівень, лише 10,4 % вказали, що мають високий рівень, і 3,8 % – незадовільний; 63,2 % мають середній рівень задоволеності сімейним дозвіллям, 29,2 % – задовільний, решта 3,8 % – відмінний або незадовільний рівень. Оцінено рухову активність батьків та визначено, що 62,3 % респондентів мають низький рівень рухової активності, 37,7 % – середній, осіб з високим рівнем рухової активності виділено не було.

Сім'ї з дітьми були розподілені на кластери методом k-середніх за рівнем рухової активності (кластер 1 – з низьким рівнем рухової активності; кластер 2 – з середнім рівнем рухової активності).

Дисертантом, на основі отриманих даних, підтверджено залежність якості життя від рівня рухової активності та сімейного благополуччя. Встановлено, що всі компоненти якості життя учасників дослідження з середнім рівнем рухової активності статистично значуще переважають вказані показники учасників з низьким рівнем рухової активності ($p < 0,05$). Кореляційний аналіз сімейного благополуччя з показниками якості життя виявив значущі зв'язки ($p < 0,05$) з фізичною активністю, роллю фізичних проблем, життєздатністю, психічним здоров'ям. Доведено наявність прямого статистично значущого кореляційного зв'язку між оцінкою сімейного благополуччя та компонентами якості життя. Встановлено значущі кореляційні зв'язки між показниками поточного стану сім'ї: між психологічним кліматом у родині та типовим емоційним фоном виявлено сильний позитивний кореляційний зв'язок ($p > 0,9$).

Типовий емоційний фон мав сильні позитивні кореляції з соціальною активністю сім'ї ($p = 0,619$), рівнем соціального благополуччя сім'ї ($p = 0,909$) та ступенем задоволеності повсякденним сімейним життям ($p = 0,944$).

Залежно від рівня рухової активності виявлено статистично значущі ($p < 0,05$) відмінності між сім'ями за такими параметрами: мотивація до заняття активним дозвіллям, кількість вільного часу, рівень знань та вмінь щодо організації активного дозвілля, причини, що перешкоджають активному відпочинку тощо.

Виявлено причини, які перешкоджають участі в оздоровчих та рекреаційних програмах рухової активності. Порівняльний аналіз поточного стану сімейного благополуччя виявив статистично значущі ($p < 0,05$) відмінності за всіма досліджуваними параметрами між сім'ями з різним рівнем рухової активності, відтак сім'ї з належним рівнем рухової активності мали вищі показники задоволеності, добробуту та якості життя. Низькі показники сімейного благополуччя свідчать про доцільність залучення таких сімей до активного відпочинку та підвищення рівня оздоровчої та рекреаційної рухової активності.

У четвертому розділі **«Обґрунтування та розробка змісту технології оздоровчо-рекреаційних занять з використанням зимових видів рекреації, спрямованої на організацію активного сімейного відпочинку»** було визначено передумови розробки оздоровчо-рекреаційної технології з використанням зимових видів рекреації на базі торговельно-розважального центру, переваги та недоліки організації сімейного дозвілля, додаткові сервіси та послуги, які доцільно пропонувати на рекреаційних локаціях торговельно-розважального центру для підвищення якості організації сімейного дозвілля та визначено критерії ефективності оздоровчо-рекреаційної технології організації сімейного дозвілля.

Розроблена та впроваджена оздоровчо-рекреаційна технологія, побудована на основі використання засобів зимових видів рекреації в умовах торговельно-розважального центру, включала наступні складові: мету, принципи, блоки, форми, засоби, критерії ефективності. Зміст технології передбачав використання таких засобів як фігурне катання на ковзанах; керлінг; хокей з шайбою; фігурне катання на роликів ковзанах; рекреаційні ігри на льоду, анімаційні програми.

Перетворювальний педагогічний експеримент, тривалістю шість місяців, передбачав дослідження рекреаційного ефекту розробленої технології. В якості основних критеріїв ефективності визначено сімейне благополуччя, зміни у показниках фізичного та психічного компонентів якості життя, рівень рухової активності, рівень задоволеності від занять. На 12,1 % збільшилася кількість

батьків, які систематично займаються оздоровчо-рекреаційною руховою активністю спільно з дитиною/дітьми. На 6,1 % зросла частка батьків, які виявляють максимальну турботу про здоров'я членів сім'ї, статистично значуще зросла частка сімей, які використовували зимові види рекреації. Покращилася організація дозвілля сімей у вихідні дні. Збільшилася частка респондентів, які оцінюють рівень сімейного благополуччя як високий (на 12,1 %) та добрий (на 10,6 %). Спостерігалось статистично значуще ($p < 0,05$) підвищення всіх показників поточного стану сімейного благополуччя під впливом оздоровчо-рекреаційної технології. Частка сімей із високим рівнем сімейного благополуччя зросла на 9,1 %, а з середнім – на 6,1 % за рахунок зменшення частки із низьким рівнем на 15,2 %. Приріст медіани фізичного компонента здоров'я склав 5,5 %, а психічного компонента – 33,6 %. Запропонована технологія мала позитивний вплив на всі компоненти якості життя сімей з дітьми, сприяла покращенню рівня сімейного благополуччя, підвищенню рівня рухової активності.

У п'ятому розділі **«Аналіз та узагальнення результатів дослідження»** узагальнено результати дисертаційного дослідження, окреслено їх практичну і теоретичну значущість, висвітлено дискусійні питання. Отримано наукові дані, які підтвердили і доповнили наявні наукові розробки та абсолютно нові наукові дані, отримані автором.

Дисертант проявив вміння раціонально та логічно аналізувати, узагальнювати та порівнювати, оцінювати власні наукові результати з даними, вже наявними у джерелах фахової літератури.

Сформульовані у роботі висновки узгоджуються з даними, наведеними в основних розділах роботи та свідчать про високий рівень виконання поставлених завдань і досягнення мети роботи.

Зміст представленої дисертантом роботи має чітку, логічну послідовність. Дисертація оформлена відповідно до нормативних вимог і стандартів. Матеріал представлено державною мовою, стиль викладення – науковий. Застосована в роботі наукова термінологія є загальновизнаною, стиль викладення результатів

теоретичних і практичних досліджень, нових наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечує доступність їх сприйняття та використання.

Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій здобувача в опублікованих працях. Основні наукові положення дисертації опубліковані в наукових журналах та представлено в матеріалах науково-практичних конференцій національного та міжнародного рівня. В опублікованих наукових роботах дисертант брав безпосередню участь у визначенні мети, завдань, обґрунтуванні етапів та проведенні дослідження, аналізі отриманих результатів та їх обговоренні. За матеріалами дисертації опубліковано 13 наукових публікацій: 6 статей у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України, 3 статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus; 4 публікації апробаційного характеру.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

1. В актуальності роботи дисертант вказує на велику кількість наукових розробок, котрі стосуються раціональної організації сімейного дозвілля. Доцільно було б акцентувати увагу на ступені розробленості та особливостях наукових напрацювань зарубіжних дослідників у вирішенні окресленої проблеми.

2. Більш детального опису потребують завдання організаційного, практичного та контрольного етапів оздоровчо-рекреаційної технології організації сімейного дозвілля на основі використання зимових видів рекреації в умовах торговельно-розважальних центрів у тексті дисертаційної роботи.

3. У тексті роботи зустрічаються поодинокі стилістичні та орфографічні помилки.

В рамках наукової дискусії варто отримати відповіді на наступні запитання:

1. Які показники свідчать про підвищення кваліфікації кадрів, як одного з очікуваних результатів організаційного етапу розробленої Вами оздоровчо-рекреаційної технології?

2. Одним із критеріїв ефективності оздоровчо-рекреаційної технології організації сімейного дозвілля на основі використання зимових видів рекреації в умовах торговельно-розважальних центрів є інтерес до систематичного відвідування занять. Які, на Ваш погляд, фактори сприяють його формуванню?

Загальний висновок. Дисертаційна робота Мальцева Д. К. «Соціально-психологічні засади організації сімейного дозвілля з використанням оздоровчо-рекреаційних технологій» є завершеним самостійним дослідженням, має наукову новизну, характеризується новим підходом і практичною цінністю, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Мальцев Д. К. заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Рецензент

доцент кафедри теорії і методики
фізичного виховання Національного
університету фізичного виховання і
спорту України, кандидат наук з
фізичного виховання та спорту,
доцент

Маш

М. Б. Пальчук

Підпис Пальчук М. Б. засвідчую

Вчений секретар Національного
університету фізичного виховання і
спорту України

Машеренкова

Г. С. Машеренкова